

SED PER LEGEM FIDEL. — Nola ex S. Augustino, lib. I. *Spirit. et Litt.*, cap. XIII, et passim contra Pelagianos : Lex factorum est ea, quae jubet quid sit faciendum ; lex fidei est ipsa fides, quae imperat gratiam faciendi quod lex jubet.

Lex factorum est lex vetus ; lex fidei est lex nova.

Lex factorum continet praeceptum ; lex fidei, auxilium.

Lex factorum dicit lucem, ut sciamus ; lex fidei, dat virtutem, ut faciamus.

Legi factorum dicit Deus : Fac que jubeo ; legi fidei dicimus : Da quod jubes.

Lex factorum est ea, quae externa opera et facta, eaque multa prescribit ; lex fidei est ea, quae actiones interiores ordinat, inter quas prima est fides et amor.

Denique quod hic dicit Apostolus, justitiam querendam esse ex lege fidei, non autem ex lege factorum, idem est cum eo quod dixit cap. II, vers. 29, circummissionem cordis fieri spiritu, non littera.

28. ARBITRARIUR. — Graece ἀριθμέσθε, id est colligimus et ratione dicimus.

ENIM. — Graece ἀρ., id est *igitur* : est enim hæc omnium haec enim ditorum conclusio, q. d. ligatur ex dictis colligimus et concludimus, « justificari hominem per fidem sine operibus legis. »

JUSTIFICARI HOMINEM PER FIDEM. — Lutherus addit *solum*, q. d. Apostolus : Sola fide sine ulla operibus justificamus. Cumque Catholicus quidam hoc ei objiceret, eumque quaque falsarium argueret, Lutherus ita respondit, ut patet tom. IV operum Germanic. Lutheri, que excusa sunt Wittembergi, anno Christi 1531, fol. 473, pag. 2 : « Doctor Martinus Lutherus vult sic habere, et dicit Papistam et asinum rem esse unam. Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim Papistarum scholarum esse, sed judices. Lutherus ita vult, et ait se Doctorem super omnes doctores totius Papatus. » Audisti Luciferum Lutheri ore loquentem. Dico ergo, Apostolus ait nos justificari per fidem, non *solum*, sed tanquam radicem, fundamentum et inuitum justificatiōnis : Ita Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. viii ; « per fidem, » inquit, tamen, que ad spem, penitentiam et charitatem se diffundat, ut patet Galat. v, 6 ; I Cor. XIII, 3. Adde, justitiam ab Apostolo fidei præ alias virtutibus tribui, et quod fides clare ostendat homines justificari, non propria virtute aut merito, sed Christi, in quem credentes salvi fiunt. Haec enim initio Ecclesie maxime inculcanda erat mundo.

Ubi nota : Cum Apostolus hic passim fidem ab operibus separat et distinguunt, opera intelligit legis, non solum ceremonialia et judicialia, ut volunt Ambrosius et Theophylactus, sed et moralia, sive decalogi (ut recte docet S. Augustinus, *De Spirit. et Litt.*, cap. vi), solo legis dictamina, et solis naturæ viribus facta. Sub fide vero gratiam,

spem, charitatem ceterasque virtutes Christianas, collocat et complectitur. Id ita esse patet *primo*, ex cap. XII, vers. 3, ubi gratias, dona, virtutes quas Deus variis varie distribuit, vocat Paulus « mensuram fidei, » quam cuique Deus dividit. Idem clare patet ex epist. S. Jacobii, cap. II, vers. 21 et seq., ubi sic ait : « Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offensio Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius ; et ex operibus fides consummata est ? et supponeta est Scriptura dicens : Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. » Quid clarissima contra Novantes, qui ex sola fide dominum justificari volunt, dici posset ?

Secondo, id ipsum patet ex scopo Apostoli. Tantum enim vult Apostolus his probare necessitatem fidei et gratiae Christi, ex eo quod opera sive legis, sive naturæ, sine hac fide et gratia Christi non potuerint nos a peccato justificare ; alioquin enim gratis mortuus esset Christus. Hoc autem non sequitur, si dicamus justificari nos ex operibus factis ex gratia Christi, quia illi habemus a Christo; unde illis, non in nobis, sed in Christo gloriamur, imo per illa magis illuminamus fidem et gratiam Christi. Ita Patres et S. Augustinus, *De Fide et Operib.*, cap. IV. Agit enim Apostolus contra Judeos, qui jalabunt opera non fidei, sed legis. Vide *Can.* 2 et 3.

Dices : Non videtur Apostolus hic agere contra Judeos ; nam Judei habuerunt ante Christum fidem Christi venturi, et ex ea justificati sunt. Respondeo : Ita est ; sed, cum Christus venit, tantum Judei hanc fidem in Christum amiserunt, et sine fide Christi, quem recipere noluerunt, asseruerunt sibi deberi justitiam ex operibus legis, puta ex circumcisione, sacrificiis aliiisque lustrationibus et observantiis legis; itaque a justitia et salute excederunt. Unde solerter annotavit S. Augustinus, loco jam citato, quod S. Jacobus timens ne quis ex S. Paulo erraret putaretque solam fidem justificare, scripsit suam epistolam hoc fine, ut doceat opera requiri ad justificationem. Cum ergo S. Paulus negat opera justificare, intelligit opera legis et naturæ, que finit per legem et naturæ vires, seclusa fide et gratia Christi. Cum vero S. Jacobus asservat opera justificare, opera intelligit facta ex fide et gratia Christi. Atque, ut ait S. Augustinus, lib. LXXXIII Quæst., cap. LXXVI, Paulus intelligit opera quae fidem præcedunt, Jacobus vero intelligit opera quae fidem sequuntur.

Licet vero Paulus generatim loquatur de operibus cujuslibet legis, etiam naturalis et decalogi, ut patet vers. 20 : « Per legem, ait, cognitio bona est peccati ; » et cap. II, vers. 12, 13 et 14, ubi ait *Item*, factores legis, non auditores justificari, et Gentes naturaliter facere ea que legis sunt : tamen, cum *Item* ait nos justificari per fidem sine operibus legis, *Item* per opera legis præcipue accipit opera ceremonialia.

nalia et legi ceremoniali precepta, qualia sunt circumcidere prepūtium, lustrare se aqua lustrali, offerre victimas pro peccato, etc. Nam loquitur de ea lege que opponitur fidei, fidei autem proprio opponitur non decalogus, sed lex ceremonialis, quia figura erat, sicut fides est veritas : figura autem et veritas opponuntur. Id patet ex hoc versu, ubi fidem opponit operibus legis, illique, non his, justificandi vim tribuit ; et vers. 30 : « Unus, ait, est Deus, qui justificat circummissionem (circumissionem) ex fide, et prepūtium (prepūtium Gentilium) per fidem ; » et

vers. 31 : « Legem ergo destruimus per fidem ? absit ; sed legem statuimus. » Ex quibus omnibus licet, Apostolus præcepit agere hinc de lege, quæ tamquam umbra et figura opponitur fidei, tamquam veritati et corpori ; ac consequenter « opera legis » vocari ab eo opera legis ceremonialis potius quam naturalis et decalogi. Ita Maldonatus. Vult enim nos justificari per fidem, non per circummissionem, aliquæ ceremonias et sacrificia legis veteris, quibus se justificari putabant Judei.

29. AN JUDÆORUM DEUS TANTUM ? NONNE ET GENITIUM ? — Est novum argumentum, quo probat Paulus ex absurdio nos justificari, non ex operibus legis, sed ex fide Christi : quia scilicet si ex operibus legis justificaremur, ergo justitia alligata esset legi Mosis et Iudeis, ac consequenter Deus videretur tantum Judeorum habere curam, esseque Judeorum Deus tantum, non Gentium, quod est absurdum.

Vers. 30. 30. UNUS EST DEUS (Judeorum et Gentium), QUI JUSTIFICAT CIRCUMMISSIONEM (id est circumcisos, puta Judeos) EX FIDE, ET PREPŪTIUM (id est pre-

putatos, puta Gentiles : vide *can.* 21) PER FIDEM.

31. LEGEM ERGO DESTRUEMUS PER FIDEM ? — Occurrunt objections Iudeorum dicentium : Tu, Paulus, justitiam admisisti legi, camque arrogas fidel, ergo legem destruis per fidem. Respondet Paulus :

ABST : SED (potius) LEGEM STATUIMUS. — Quia lex statuatur et confirmatur ex eo quod illa qua lex illa significabat et promitterebat, per Evangelium (quod fidem hic appellat Paulus) completa sunt. Messias enim in lege nova adimplivit, et adimpliendo quasi stabiliter et confirmavit quidam Moses prefiguravitis in legi veteri.

Nota : Opponit Paulus verbum ιερόν (quod respondebat Hebreo πρετήρ hekim), id est statu, stabilitudo, facio ut aliiquid stet, aliqui vacillans et easurans, verbo ουτούτῳ (quod respondebat Hebreo γέρανος hephir), id est destruo, aboleo, irritum facio, q. d. Ego per Evangelium adeo legem non destruo, non deicio, ut eam per hoc stare faciam, stabiliam et confirmatio. Evangelium enim est Evangelium et confirmationem. Praecelle S. Prosper, in *Sententias ex scriptis ex S. Augustino*, que habentur in fine tom. III S. Augustini, num. 44 : « Lex, ait, data est ut gratia quereretur, gratia data est ut lex impleretur. Neque enim suo vitio non implebarunt, sed vtilio prudentiam carnis, quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit (1). »

(1) Ostendit Paulus ab hoc committit 31 usque ad cap. IV, 25, doctrinam Apostolicam de fide non recognoscere doctrinam veteris Testam., sed portis cum ea optimo consenteat. Per legem h. i. intelligitur doctrina que in sacris libris veteris Testam. continetur; fides vero est doctrina de fide.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit probare exemplo Abraham, non per opera legis aut naturæ, sed per fidem Christi, omnes justificari. Ita Origenes et Ecumenius.

Primo ergo urget illa verba Genes. XV : Credidit Abraham Deo; et reputatum est illi ad justitiam.

Secundo, vers. 10, docet hæc verba dicta esse Abraham ante datum ipsi circumcisionem, quam postea Abraham accepit, ut esset signaculum justitiae jam accepta per fidem : indequè concludit nos pari modo, non per circumcisionem aut legem, sed per fidem justificari.

Tertio, vers. 13, docet non per legem, sed per fidem nos amplecti et participare benedictionem, id est justitiam et salutem Abraham ejusque semini gratuito promissum, adeoque omnes eos, qui Abraham fidem imitantur, sive ii Gentiles sint, sive Iudei, veros esse Abraham filios et heredes.

Quarto, vers. 18, exaggerat Abraham fidem, quod contra spem in spem crederat se senem ex Sera anni sterili generaturum Isaac, et senem a Deo promissum; indequè vers. 23, infert hanc Abraham fidem nobis imitandam esse, si justificari et salvare velimus.

4. Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem ? 2. Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. 3. Quid

enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo : et reputatum est illi ad justitiam. 4. Et autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. 5. Et vero, qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatum fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiae Dei. 6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus : 7. Beati, quorum remissa sunt iniuriae, et quorum tecta sunt peccata. 8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. 9. Beatus ergo haec in circumcisione tantum manet, an etiam in praeputio? Dicimus enim quia reputata est Abraham fides ad justitiam. 10. Quomodo ergo reputata est? in circumcisione, an in praeputio? Non in circumcisione, sed in praeputio. 11. Et signum accepit circumcisio, signaculum justitiae fidei, qua est in praeputio : ut sit pater omnium creditum per praeputium, ut reputetur et illis ad justitiam : 12. et sit pater circumcisio, non iis tantum qui sunt ex circumcisione, sed et iis qui sectantur vestigia fidei : qua est in praeputio patris nostri Abraham. 13. Non enim per legem promissio Abraham, aut semini ejus, ut haeres esset mundi : sed per justitiam fidei. 14. Si enim qui ex lege, haereses sunt, ex manita fides, abolita est promissio. 15. Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio. 16. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrum, 17. (sicut scriptum est : quia patrem multarum gentium posui te), ante Deum, cui creditur, qui vivificat mortuos, et vocates ea que non sunt, tanquam ea que sunt. 18. Qui contra spem in spem creditur, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei : Sic erit semen tuum. 19. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum: jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. 20. In reprobatione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo : 21. plenissime sciens quia quacunque promisit, potens est et facere. 22. Ideo et reputatum est illi ad justitiam. 23. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam; 24. sed et propter nos, quibus reputabatur creditibus in eum, qui suscitavit Iesum Christum Dominum nostrum a mortuis, 25. qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

1. QUID ERGO DICEMUS INVENISSE ABRAHAM? — q. d. Quam justitiam, an fidei, an operum legis dicimus Abraham invenisse, id est accepisse? et, ut Syrus, adeptum esse? hoc enim Hebreos est *καὶ μάτι*, id est invenire. Sic dicitur *Luce* 1, et alibi: « Invenisti gratiam apud Deum », id est nacta et adeptia es Dei favorem et benevolentiam (1).

2. SI ENIM ABRAHAM EX OPERIBUS JUSTIFICATUS EST, HABET GLORIAM, SED NON APUD DEUM, — q. d. Si Abraham tantum habet eam justitiam, quae ex operibus est legis aut nature, sed sua fide, sane ea parva est et politica, tantum habens gloriam et laudem justitiae apud homines, qui opera externa vident et mirantur; non autem apud Deum, qui internam mentem et fidem videt et estimat, in eaque collocat veram justitiam. His tribus

(1) Vers. 1. Quid, exempli gratia, Abrahamum dicimus consequentem esse secundum carnem, id est, ob opera externa, ut sunt circumcisio, oblationes, sacrificia; vel, ut alii Alio, ob meritis legis adimplitionem? Vers. 2. Si enim, id est, sane, profecto, si Abrahamus, etc.

primis capituli versibus nonnulla supplenda sunt; ea ergo sic supple et connete: « Quid ergo dicimus Abraham patrem nostrum invenisse secundum carnem? » (sic enim græca habent, ut verbum *invenisse* in Latino traiectum sit et jungendum cum *secundum carnem*), quasi dicat: Quid fructus invenit, id est adeptus est Abraham ex circumcisione carnis, et ex caremoniis nudam carnem tangentibus? subaudi, nihil. Iti responsonis mox causam reddit vers. 2, dicens: « Si enim Abraham ex operibus (ex circumcisione sui et suorum) justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum : » hoc est, si enim ex operibus carnis jam dictis justitiam consecutus esset, habuisse gloriam, sed non apud Deum, jam autem certum est eum etiam apud Deum gloriam habuisse, scriptum est enim: « Creditur Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. » Ergo non ex operibus carnis, sed quia creditur, id est ex fide, justitiam consecutus est. Hinc ergo patet Apostolum maximis de operibus ceremonialibus loqui. Possunt tamen generatim opera accipi,

quacunque solis naturæ viribus sine fide et gratia Christi sunt facta, uti communiter exponunt interpretes, sicut dicam vers. 4 et 5, haec enim a negotio justificationis excludit Apostolus.

3. QUID ENIM DICIT SCRIPTURA? — Probat Paulus ex Scriptura, *Genes. xv*, quod Abraham justitiam et gloriam apud Deum adeptus sit, non ex operibus legis, sed ex fide.

CREDIDIT ABRAHAM DEO — prompti sibi et Sara conjugibus, senibus, sterilibus, infirmis et impotenteribus ad generandum, semen, id est posteritatem, tum carnalem ex Isaac, tum spirituali ex Christo, creditum et Christianorum. *Ex. 4. —* Unde hoc credere et reputatum est illi ad justitiam, quia haec actio fidei in Abrahamo fuit valde heroicus, ut patet vers. 18.

ET REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM — *Genes. xv*, 6, in Hebrewo habetur *וְתִבְחַדְתָּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל*, id est, et reputavit illam, scilicet fidem. Error Novitius, qui dicunt ne Christi justitia creditur, ut patet in *Genes. xv*. Vult enim Scriptura Abrahamum, qui pater est creditum et justorum, statuere exemplarum justificationis, tum impii, ut docet hic Paulus, vers. 3, tum justorum, ut docet Paulus, vers. 20 et seq., et Jacobus, cap. ii, vers. 23. Vult ergo sacra Scriptura dicere et asserere, Abrahamum tam primo justificatum esse per fidem, cum primo Deo creditit, quam secundo justificatum esse, hoc est, justorum factum esse, et in justitia accepta crevisse, per fidem, quam secundo et deinceps Deo dicunt, loquenti, promittenti et precipienti crediti.

Nota in Abrahamo non fuisse fidem nudam, sed sperantem, diligenter, invocantem, obedientem, et vestitam charitatis et obedientie operibus, quibus Deum vocantem secutus est, peregrinans tanto tempore per tot labores in Chanaan, qui busque postea obtulit Deo filium suum Isaac in holocaustum, ut docet S. Jacobus, n. 23; et Paulus, *Hebr. xi*, 8; et Moses, *Genes. cap. xv*, vers. 4 et seq.

Dices: Abraham hic sua fide non creditit in Christum, sed in Deum promittente sibi semen: quomodo ergo ex hac abrahe fide, qua ipse justificatus est, inferat hic Apostolus ad justificationem nostram requiri fidem in Christum?

Respondeo, Abraham etiam in prima sua justificatione creditisse in Christum. Hoc enim licet in *Genes. xix* non exprimat Moses, tamen ex hoc allusio Pauli locis, atque ex Evangelista id ipsum certo constat. Passim enim Evangelista et Paulus docent neminem post lapsum potuisse justificari sine fide in Christum propitiatorum. In secunda vero justificatione non est necesse, quod Abraham actu explicito crediderit in Christum, ut nec jam id ipsum in secunda nostra justificatione necessarium est.

Rursum ex fide Abrahe in Deum promittente semen, recte inferat Apostolus fidem nostram in Christum, quia fides jam requisita a Deo ad justificationem, est fides in Christum; *Genes. autem xv*, Deus

Fides
Abra-
hami fuit
sparsa,
et non
invoca-
tio.

Abra-
ham
in prima
justifica-
tione
didit
Chri-
stum

ab Abraham tantum requisivit et exigit fidem seminis sui.

*Christus
prae-
dictus
peccatum
fidei
Abraha-*

Adde Abrahamum, dum credit hoc semen, implice credidisse in Christum, qui primus, immo principium et finis erat in hoc semine Abrahami promiso.

Denique credere ex tam impotentibus parentibus, Abraham scilicet et Sara, nasciturum tale semen, tum carnale, tum spirituale, quod creditur Abraham, ardus fuit fidei actus et amplitissimus, omnia alia credenda facile complectens. Unde proponitur tunc a Mose, quam a Paulo quasi exemplar fidelis, etiam primo justificantis.

Querens, an Paulus hic de eadem justificatione loquatur, do quo loquitur Jacobus, cap. ii, vers. 23, cum ait Abraham ex operibus justificatum esse. Negat Toleatus et alii nonnulli: putant enim Paulum loqui de prima justificatione, que non est ex operibus, id est ex merito operum: Jacobum vero loqui de secunda justificatione, seu de justificatione augmento; hoc enim merentur per opera bona.

Verum melius censem ali, tam Paulum quam Jacobum de ultraque justificatione, prima scilicet et secunda loqui.

*Paulus
Jacobus
et
secunda
Justifica-
tione
Abraha-*

Primo, quia uterque producunt justificationis Abraham exemplum: hoc aemum justificatum Abraham, tam prima, quam secunda acceperit debet, ut prima et postea ante ostendatur.

Secundo, quia Jacobus profert exemplum Raab qui impiorum erat et meretrix. Ergo cum ipsi sit eam adeptam esse justitiam, primaria intelligitur. Fure ipsum ex testimonio S. Augustini et aliorum Doctorum probat Gabriel Vasquez, tom. II, in II, disp. 210, cap. viii. Paulus ergo cum exprimit a justificatione opera, intelligit opera viribus naturae facta, ut dixi cap. iii, vers. 30. Jacobus vero dum ad justificationem requirit opera, intelligit opera ex fide et gratia facta: hec enim ad utramque justificationem requiruntur: quia tam acquirendam, quam augendam justificationis in hoc equa est ratio, sed in modo est differentia: ad primam enim justificationem opera tantum disponunt, secundam vero merentur non quatenus sunt opera hominis, vel nature, sed quatenus sunt ex fide et gratia Christi (sic enim non homini, sed Christi Deinde sunt opera). Unde sub fine ea Paulus complectetur.

*Prima et
secunda
Justifica-
tione est
gratia*

Alique huc est causa, cur tam secunda, quam prima justificatio dicatur fieri gratis. Sic enim gratia facti sumus iusti, ita gratis quoque magis justificari dicimus, ex quo gratis fides et gratiam, qua merentur secundam justitiam, id est justitiae augmentum, accipimus: « Quid enim aliud, ait S. Augustinus, Deus dum nostra opera, quam sua dona coronat? » Quo sensu Apostolus quoque vilam aeternam, quam tamen merentur, vocal gratiam, cap. vi, vers. ultim. Denique hinc docet Theologus, actum fidei esse meritorum in homine justificatio, ut sit in Abrahamo.

4. EI AUTEM QUI OPERATUS, MERCES NON IMPUTATUR Vers. 4.
SECUNDUM GRATIAM, SED SECUNDUM DEBITUM. 5. ET VERO Vers. 5.
QUI NON OPERATUS (id est qui non affecta sua opera sua nature viribus facta, nec ex iis querit aut sperat justitiam, quasi mercedem illis debitam), CREDENTI AUTEM IN EUM QUI JUSTIFICAT IMPNUM, REPUTAT FIDES EIUS AD JUSTITIUM (id est hic per fidem justificatur, ut dixi vers. 3) SECUNDUM PROPOSITUM (id est liberale decretum) GRATIA DEI. — De hoc proposito plura dicam cap. viii, vers. 28. Hoc est argumentatio Apostoli: Abraham justificatus est gratis per fidem, quia scilicet creditur Deo, qui sua gratia justificat impnum; non autem, quia bene sua morte operatus est, aut quia suis operibus meritus est hanc justitiam: ergo et nunc haec justificatio impni et peccatoribus oblitus, non ex eorum operibus et meritis, sed gratia fidei Christi, quem Deus proposuit nobis redemptorem et propitiatorem. Nam quod datur per fidem et gratiam, non merces est, sed gratia: quod vero datur pro operibus sive pro merito operum, merces est, non gratia. Cum ergo justificatio Abrahæ et nobis obtingat gratis per fidem, sequitur eam non oblitus ex operibus, ut operum et meritorum nostrorum sit merces.

6. SICUT ET DAVID DICIT (Psal. XXXI, 1) HEATI VERBIS:
TUDINEM HOMINIS (græce παρεπει, id est beatificationis, scilicet justificationem), illius hominis esse, id est beatum et justum esse hominem illum, cui Deus ACCEPTO FERT (græce λόγηται, id est censem, reputat, ascribit) JUSTITIAM (hoc est, quem Deus censem et reputat esse justum) SINE OPERIBUS, — id est, non ex virtute aut merito operum, sed ex propria sua grata.

Nota hec tria idem esse Apostolo, scilicet reputari, imputari et accepto fere justitiam, cumque haec phrasit ut, quia potissimum effectus justitiae est Deus placere, Deus esse gratum et acceptum, A deo reputari pro amico, justo et sancto, Deus enim justificans gratuitè remittit peccata et acceptat hominem ad suam amicitiam, idoneo infundi homini inherenterem justitiam, sicut rex munificus, quem Equilem sibi socium crebat, dat ei vellus aureum: idque vel ex eo patet, quod vers. 3, 4, 5, dicit Apostolus fidem, quia homini utique inheret, imputari, id est acceptari, ad justitiam; et operanti mercede imputari, id est computari pro debito; quia revera omnium iudicio et computu debetur operario merces, operi promissa. Unde Budensis: λόγηται, inquit, verbum est arithmeticum, sicut ἀριθμός, musicorum, ἀνθρώπων, geometraru[m] λόγηται rationem et computum significat. Sic ergo merces, quae computatur et numeratur fossori aut messori, non per heri imputationem vel estimationem, sed per propriam laboris computationem, rationem et estimationem, est merces; Ita pariter justitia a Deo nobis computata et anumerata non per solam computatim imputationem, sed per seipsum, sicutque intrinsecam rationem, computa-

COMMENTARIA IN EPISTOLAM AD ROMANOS, CAP. IV.

tur, estimatur, et reipsa est vera et realis justitia.

Secunda, id ipsum patet ex eo quod, vers. 8, si modo dicit Apostolus, peccata imputari homini. Certum est enim, teste Calvinio, peccata revera inherere homini peccatori. Sic violatio voti dicitur reputari in peccatum, Deuter. xxii, 21; et Deut. xxiv, 13, detentio mercedis alienae dicitur reputari in peccatum. Constat autem haec non tantum reputari, sed etiam revera in se esse peccata. Nec enim Deus, qui juste judicat, in peccatum reputare et quasi peccatum punire potest opus aliquod, quod vere in se non est peccatum. Unde evidens est, hanc justitiam, quam Deus nobis reputat, imputat et computat, non esse justitiam Christi nobis imputatam: hec enim homini est extrinseca; justitia autem nostra nobis est intrinseca et inherens, sicut et peccatum, dum peccamus, nobis intrinsecum est, intimeque inheret.

Dictric tamen haec justitia nobis a Deo reputari vel imputari, quia Deus in homine vere reputat, imputat et estimat quod in homino est et existit, non autem id quod in eo non est, sed inesse putatur et fingitur. Est enim Deus verissimus estimator ac ponderator omnis justitiae et peccati, virtutis et vitii. Imputare ergo Deum alicui justitiam, est Deus estimare eum esse justum, quia scilicet ei Deus condonavit peccata, et justitiam inherenterum infudit.

Dices: Si ita est, cur ergo Paulus id ipsum haec non expressi? cur non dixit inherere nobis peccata, sicut puniri?

Respondeo: Paulus toties hie utitur verbo imputandi, quia eo usus erat Moses in fide Abraham: hec enim Abraham, ut ait Moses, reputata est ad justitiam. Hoc enim fidei et justificationis Abraham exemplum hic percurrit Apostolus, ideoque verbis Mosis mordicus insistit: Abraham autem non dicitur imputata justitia Christi, sed fides propria, ut patet ex ipsis Moses et Pauli verbis.

Nil ergo habent hic Novantes pro sua justitia imputativa Christi: immo potius contrarium hinc evincunt. Fides enim Abraham non fuit imputata illi in se, quasi haec fides Christo, vel aliqui alteri fidei propriæ; Abraham vero fuerit a Deo imputata, quia haec fides Abraham fuit propria, non aliena, non imputata, illigata vere et proprie inheritance; sed fides hie dicitur illi imputata ad justitiam, quia ratione et respectu fidei quam Deus acceptavit, tribuit ei et donavit justitiam. Acceptum enim, a λόγηται significat cum ratione, vel ob rationem aliquam aliquid estimare. Sic hic Deus estimavit, acceptavit, habuit Abraham justum, et acceptando fecit eum justum justitiamque inherenterum infudit, respectu et ratione fidei illius, qui scilicet ipse creditur Deo promittenti rem tam novam, ardiam, naturaliter impossibilem et incredibilem: quod ita Deo placuit, ut eum ad suam amicitiam acceptarit, cumque gratia et justitia sua dignatus sit. Atque huc est causa, cur

XVII.

Moses in justificatione Abraham usus sit verbo χασαβ, sive λέγεται, id est estimare, imputare.

7. BEATI QUORUM REMISSE SUNT INQUITATIVES. — gratuata nimurum condonatione, non meritis operum: hoc enim vult probare Paulus, et hoc proprio est remittere offensas et peccata; scilicet gratia condonare.

ET QUORUM TECTA SUNT PECCATA. — « Tecta, non

Gestiones
et Litterae
reverentia
hominis
et canum
tra re
missione
non pos
sunt em
erit de
dictio
Deus te
cipit
conta
nunt
ab aliis.

Troglody
tus que
modo
tegan
peccata?

Contra
Novantes
non
merita
imputa
tur nobis
justitia
Christi
sed nos
tra.

Contra
peccata
revela
buntur
in die
dicitur

quasi peccata in justo maneat et lateant, ut vult Calvinus: vel quod Deo dissimulante non imputatur ad ponam, ut vult Lutherus. Hoc enim non patitur perspicax et integra Dei justitia. Sed opus aliquod, quod vere in se non est peccatum. Unde evidens est, hanc justitiam, quam Deus nobis reputat, imputat et computat, non esse justitiam Christi nobis imputatam: hec enim homini est extrinseca; justitia autem nostra nobis est intrinseca et inherens, sicut et peccatum, dum peccamus, nobis intrinsecum est, intimeque inheret.

Ita se explicat David, Psal. I, cum ait: « Asperge me, Domine, hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealabor. » Quod enim sit omnino tunc est, ut nec a Deo videatur, hoc omnino non est. Ita S. Augustinus, lib. I *Contra duas epistol. Pelagian.*, cap. xiii: « Tecta, ait, sunt peccata, non quasi ibi sint coperta et vivant, sed tecta sunt et abolita sunt. Si texti peccata Deus, noluit advertere, si noluit advertere, noluit animadvertere, noluit punire, noluit agnoscerre; maluit ignorare; si ignoravit peccata, ergo susluit. Sic et Nizanzenus, orat, in *S. Lavacrum*, et Gregorius, in *Psal. II, in penitentiale*, dicunt peccata tegi a Deo in justificatione, eo modo, quo vulnera a medico tegi utrūq; emplastro, per quod plane curantur et absolvuntur, ita et nusquam apparent. Origenes quoque hic et Theodoretus, in *Psal. XXI*, dicunt tegere peccatum, significare peccatum ita stirpiis eradicare, ut at vestigium quidem romaneat.

Notat Origenes hic et S. Ambrosius, lib. II *De Penitentia*, cap. v, peccatum per penitentiam remitti, sed per bona opera tegi. Unde et S. Gregorius, hom. 4 in *Ezech.*: « Peccata, inquit, tegimus, ut cum bona facta maliis actibus superponimus: quando ergo abdicamus mala que fecimus, et eligimus bona quæ faciamus, quasi tegumen ei rei superducimus, quam erubescimus videre. » Ille sensus tropologicus est.

Secundo, Hieronymus, in *Psal. XXXI*, dicit peccata tegi, quia peccata, inquit, que hic deleta sunt per penitentiam, in die iudicii non manifestabuntur, sed tegentur et celabuntur. Verum hoc est same accepit debet; nam in die iudicii omnia cui jusque opera revelabuntur et judicabuntur. Unde et peccata, licet per penitentiam remissa, tunc manifestabuntur (hoc enim exigit publicum, plenum et exactum tam de peccatis, quam de errorum remittentia, et credibilitate, Dei Christique iudicium). Dictric tamen tegenda, quia per penitentiam tecta et condonata declarabuntur; itaque penitenti non ad ignominiam, sed ad laudem et gloriam cedent.

Tertio, Gregorius Nazianzenus, orat. in *S. Bar-*

6

risma, censet peccata tibi tunc, cum ea remittuntur, sed ita ut eorum reliquie et habitus pravi in anima adiuvem remaneant; remitti vero peccata tunc, cum plena peccatum cum suo habitu et radice ex anima evellitur et expungatur.

*Quarto, alii apud Ambrosium in *Apologia David*, cap. ix, dicunt peccata remitti per baptismum, tegi vero per confessionem et penitentiam. Idem Ambrosius, *ibid.* cap. xxii, asserit peccata remitti ratione gratiae, tegi ratione charitatis, deliri ratione sanguinis Christi.*

*Quinto, et genuine, peccata dicuntur remitti Deum non imputare alieni peccatum, est aliquem non habere peccatum: non habere peccatum, id est gratia et charitatis: haec enim sunt vestes spirituales et pulcherrime, quibus animae nuditas per peccatum inducta tegitur et ornatur. Haec est enim stola illa prima, qua indutus est filius prodigus, *Luce* xix; haec enim est vestis nuptialis, de qua dicit Christus, *Matth.* xxii: « Aunice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialis? »*

*Vers. 8. S. BEATUS VIR, CUI NON IMPUTAVIT DOMINUS PECCATUM. Nota: non imputavit non sic esse accipendum, quasi homo peccet, et famen Dei ei hoc peccatum non imputet, hoc enim implicat. Sicut non ergo est: Beatus est vir cui Deus peccatum condonavit, et consequenter non amplius illud ei imputat; quemque deinceps Deus protigit ne faciat peccatum, quod illi imputet: ratio enim peccati in eo sita est, quod sit offensa Dei, quod illud Deus nobis imputet ad culpam et peccatum, maxime aeternam. Dico aeternam: nam remissa culpa, justam satisfactionem exigit Deus pro pena temporaria, quam vult peccantem lueret. Qui ergo Deus offensam non imputat ad culpam, hoc ipso eamdem illi condonat et auferit. Ita B. Justinus, in fini *Dialogi contra Tryphon*.: « Beatus, inquit, cui non imputavit Dominus peccatum, hoc est, cui penitenti peccata remittet: non autem sicut predicatis vosmetipsos fallentes, etiam si peccatores fuerint, modo Deum noverint, non imputabit eis Deus peccata. »*

*Notat Nazianzenus, oratione in *S. Baptisma*, Deum non impetrare peccatum, quando opus in se vitiosum non depulit culpe, ob ignorantiam vel reclam intentionem operis.*

*Secundo, S. Augustinus, lib. *De Diligendo Deo*, cap. xii, asserit quod remittere peccata, sit ea non ulciscit; tegero vero peccata, sit eadem non impetrare; non impetrare autem peccata, sit plane et ex corde illa condonare, cum scilicet Deus eum qui peccavit, ita diligit ac si nunquam peccasset.*

Tertio, Origenes: Peccata, inquit, remittuntur, cum ab illo peccator per penitentiam se avertit; teguntur, cum bonis operibus obruiantur; non imputantur, cum omnis peccati radix ex animo evellitur. Idem habet quoque Nazianzenus supra.

Quarto, Lyranus: Peccata, inquit, non impetrare, est ea non depulit ad aeternam ponam,

sed remittere et condonare tam culpam, quam penam aeternam.

*Quinto, S. Hieronymus, in *Psalm. xxxi*: Peccata, inquit, remittuntur per baptismum, teguntur per charitatem, non imputantur per martyrium.*

*Sexto et genuine, Deum non imputare alieni peccatum, est aliquem non habere peccatum: non habere peccatum, id est gratia et charitatis: haec enim sunt vestes spirituales et pulcherrime, quibus animae nuditas per peccatum inducta tegitur et ornatur. Haec est enim stola illa prima, qua indutus est filius prodigus, *Luce* xix; haec enim est vestis nuptialis, de qua dicit Christus, *Matth.* xxii: « Aunice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialis? »*

*Deum non imputare alieni peccatum, est aliquem non habere peccatum: non habere peccatum, id est gratia et charitatis: haec enim sunt vestes spirituales et pulcherrime, quibus animae nuditas per peccatum inducta tegitur et ornatur. Haec est enim stola illa prima, qua indutus est filius prodigus, *Luce* xix; haec enim est vestis nuptialis, de qua dicit Christus, *Matth.* xxii: « Aunice, quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialis? »*

*9. BEATITUDO ERGO HEC IN CIRCUMCISIONE TANTUM MANET, AN ETIAM IN PREPUTIO? — Grace non est velut manet, sed tantum in *circumcisio* et *in preputio*.*

*Etiam in *circumcisio*, id est, in circumcisione, an etiam in *preputio*? supple, cadit et convenit haec beatitudo? q. d. Justitia haec, que, teste Davide, nos beat, queque inchoata est beatitudine, ad solos circumseos, puta Iudeos, manavit, an etiam ad praeputios, puta Gentiles? Interrogatio haec Apostoli, more Hebreo, non interrogatio, sed acris et vehemens est assertio et conclusio, q. d. Ex oratione Davidis verbis, « Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, » clare concludere possit, o Judei, quod haec eius beatitudine et justitia non ad solos circumseos, sed etiam ad Gentiles pertinet, tum quia verba eius indefinita sunt et generalia, tamque viro Gentili, quam Iudei convenient; tum quia dicti beatitudinem et justitiam nostram sitam esse, non in operibus legis, sed in liberali clementia et condonatione Dei, qui gratis nobis remitti peccata. Justificare ergo opus est non legis, quam vobis arrogatis, o Judei, sed gratiae, que communis est omnibus, Judiis etiamibus quam Iudeis.*

DICIMUS ENIM, QUA REPUTATA EST ABRAHE FIDES AD JUSTITIAM. — Est secunda ratio, qua probat Paulus justitiam non ad solos Iudeos, sed etiam ad Gentiles pertinere: haec enim suam conclusionem, quae totius epistole est scopus, non tantum Davidis, sed et Abrahe testimonio probatur. Est autem haec Apostoli ratioinatio: Abraham ante legem, immo ante circumcisionem justificatus est, non ex circumcisione aliquis operibus legis, utpote quae nondum erant, sed ex fide: unde et circumcisionem postea accepit, ut esset signum justitiae accepta per fidem: ergo justitia haec non est ex lege et circumcisione, nec pro lege et circumcisione sola, sed pro omnibus qui fidem Abrahe sectantur.

Tertio, Origenes: Peccata, inquit, remittuntur, cum ab illo peccator per penitentiam se avertit; teguntur, cum bonis operibus obruiantur; non imputantur, cum omnis peccati radix ex animo evellitur. Idem habet quoque Nazianzenus supra.

Quarto, Lyranus: Peccata, inquit, non impetrare, est ea non depulit ad aeternam ponam,

NON IN PREPUTIO — a Quomodo, » id est, in quo statu, circumcisionis scilicet, an preputii, iudicatu, an gentilismu, ut hic se explicat Apostolus, q. d.

Circumcisus erat Abraham, an preputiu, eum justificatus est? certum est, quia preputiu, fidei exemplum dedit. Rursum, quia posteris ejus secundum fidem et spiritum, iis scilicet, qui fidem Abraham imitanti essent, promissa est a Deo benedictio, justitia et salus; hancque promissionem primus inter omnes patres a Deo accepit Abraham, et nomine omnium posteriorum acceperat: omnium, inquam, tam Gentilium, quam Iudeorum. Nam Abraham, cum hanc promissionem accepit, circumcisus erat et Gentilis.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Abraham pater omnium Gentilium, etiam scilicet Iudeorum, etiam scilicet Gentilium, id est, tam Iudeorum, quam Gentilium.

Circumcisio est ex circumcisione, sed etiam ex circumcisione adhuc etiam circumcisio bona.
Porro circumcisione tale fuit signum, « non iis tantum qui sunt ex circumcisione, » id est, non solidi Iudeis, « sed et iis (Gentilibus) qui sectantur vestigia fidei, quia est (id est, quae fuit et apparet) in preputio patris nostri Abraham, » cum scilicet Abraham adhuc esset preputiatus et Gentilis. Ille enim verbi explicat Apostolus cur Abraham incircumcisus circumcisione data sit in signaculum justitiae, nimurum ut significaret quod, sicut Abraham ante circumcisionem est justificatus et benedicatus per fidem, sic et omnes qui Abraham fidem imitarentur, etiamsi circumcisio non esset, justificandi et benedicendi forent per fidem. Paulus, inquit Cyrius, lib. IV in Joann. cap. II : « In signum fidei, quam in praeputio habuit Abraham, ei circumcisionem datam asseruit : voluit enim vocacionem et justitiam fidei, omni legali mandato priorem et superiori ostendere, ut facilius persuaderet Hebreis ne justitiam fidei, pravocationem legis putarent, sed reūnam quendam atque reūnum in priorem hominem statum. »

Per circumcisionem patrem, apostolum, apostoli omnes, rem, levem, rem.
Ubi nota, sub circumcisione Apostolum intelligere totam legem veterem omnesque legis ceremonias et opera, quia circumcisione horum omnium iurium erat et profecit: sicut jam baptismus est professio Christianismi totiusque legis Evangelie. Dum ergo Apostolus circumcisionem a justitia Abraham et posteriorum excludit, hoc ipso omnia legis opera omnesque ceremonias a justitia excludit. Sicut vers. 4, ἐπειδὴν vocavit eum qui circumcisionem aliasque legis ceremonias observat, ita nunc τοῦτο καὶ τοῦτο, vocat eum qui credit habetque fidem et operes moralia, etiam si ceremoniali non habeat.

Vers. 13. Non enim per legem promissio ABRAHAM (1).
Justitiam non per legem, sed circumcisio, sed per circumcisio, aut circumcisio, sed per fidem, probat Apostolus hic id, quod praecessit, scilicet Abraham patrem esse omnium credentium, etiam preputiaturum, et consequenter justitiam nobis obtinere non per circumcisionem et legem legisque opera, sed per fidem. Probat autem id ipsum ex promissione facta Abraham, hoc argumento: Abraham promissa fuit benedictio, id est justitia et salus omnium gentium, non per legem et circumcisionem, sed ante eam, ex eo, quae creditur Deo; ergo posteri Abraham hujus promissionis, benedictionis et justitiae partes quoque fieri, non per opera legis, sed per fidem. In fide enim, non in lege hanc justitiam constitutare voluit Deus; et in fide, non in lege, immo ante legem justitiam hanc accepti-

(1) Ostenderat Apostolus incircumcisus Abraham ob fidem tantum a Deo beneficia promissa fuisse; nunc vero ostendit hec beneficia ipsi et posteri ob fidem, non ob legem observationem contingere: ita Alioth.

Abraham, ut esset exemplar posteriorum, significans eos, non ex lege, sed ex fide pariter justificantos esse.

Ut HERES ESSET MUNDI, — ut scilicet in semine eius benedicentes omnes Gentes. Hoc enim est promissio facta Abraham, Gen. xxi, 18, ut numerum Abramah fides, benedictio et filius, scilicet Christus, omnes Gentes sibi subigerent, siue regnum Christi per omnes gentes dilataretur, ut dicitur Psal. II, 8 : « Postula a me, et dabo tibi Gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. » Ita Chrysostomus, Theophylactus. Sic ergo Abraham heres est mundi, quia totum mundum habet pro filiis, et si quasi universo mundo potitur, sed per filium suum, pulper Christum, perque « justitiam fidei, » id est fidei acceptam. Hec enim fides et justitia Abraham et Christi pervasit et occupavit omnes gentes, et haec est promissio, benedictio et hereditas Abraham et Christi, prevaricationem legis putarent, scilicet Ecclesia toto orbe diffusa, quae est regnum fidelium, in quo rex est Christus, pater et patria eius est Abraham.

Nota: Tū heredes capi potest vel active et proprie, vel passive, ut idem sit quod ipsa possessio hereditaria, scilicet populus Christi et Abraham in hereditate promissis, ut praecessit. Aptius tamen priori modo, scilicet active, captur. Urget et perurget Apostolus tam hic, quam si Galat. III, 18, iustitiam nobis obtinere ex fide, tam non ex lege et legis operibus: quia si per legem obtineretur, non per fidem, sequeretur ingens absurdum, scilicet fidem et promissionem Abraham esse abilitam et abrogatam; Abraham enim promissa est benedictio, non ex lege, utpote non ex legem, sed ex fide, quia scilicet credidi Deo promittenti. Rursum, si ex lege datur justitia, ergo non ex promissione: pugnant enim lex et promissio, lex et fides (fides enim respondet promissione, estque promissio acceptatio et applicatio), quia promissio libera est et liberalis, quodque promissum est, datur liberaliter, gratuita et ex gratia; quod vero ex lege et operibus legis datur, id datur non gratuita, nec ex gratia, sed ex justitia et merito operum (1).

(1) Sensus est: si Abrahamus et posteri eius propter observationem legem accepissent bona promissa, non amplius fidei ex parte hominum, et gratia ex parte Dei sumps honor et satis vis constare potuerunt, sed merito quodammodo fuisse locum.

45. LEX ENIM IRAM OPERATUR. — Hic versus non videtur directe coherere cum praecedenti, removet ergo ad vers. 13, more Hebreo, est referendus (1). Reddit enim causam cur Abraham non potuerit promissio, id est pro missa salus et justitia, per legem obtinere: quia scilicet tantum abest ut lex hereditatem promittat, ut potius iram operetur. Est hec nova ratio probans per legem non obvenire nobis justitiam, quia scilicet lex non justitiam, sed iram operatur: quia nimur lex causa et occasio est, non benedictionis, non justitiae, non hereditatis, sed prevaricationis et consequenter maledictionis, irae et vindictae divine: si enim non esset lex, non esset prevaricatio legis, et quia lex quasi per antiperastinam, concupiscentiam accedit: nam semper nititur in vetitum, intellige, nisi lex jugularis fidei et gratiae que legem adjuvat et concupiscentiam reprimat: quod intendit Apostolus. Scopus enim est ostendere necessitatem fidei et gratiae Christi, ad eamque Iudeos omnesque homines deducere, ut justitiam et salutem assequantur.

Vers. 16.
Promissio Abraham haec nobis exinde per gratiam.
16. IDE EX FIDE, UT SECUNDUM GRATIAM FIRMA SIT PROMISSIO. — Deducit et concludit humi sumus Apostolus ex vers. 14, q. d. Ex lege non potest accidere nobis hereditas et justitia Abrahæ: si enim abolenda esset fides et promissio Dei; ergo ex fide ea nobis obvenit, puta per Christum, non per Mosen, idque ut ex secundum gratiam firma sit promissio: « vel, ut habent Graeca, Syrus et quidam Latini codices manuscripsi, ut secundum gratiam, ut firma sit promissio, q. d. Ideo ex fide obtinat nobis justitia, ut illa sit nobis gratuita, sitque ex gratia, non ex debito et justitia, ut ita consequenter firma sit promissio, quia Deus, ut per gratiam liberaliter promisit, ita per gratiam gratuito et liberaliter prestat et donat nobis hanc justitiam. »

Nota: Cum aut Apostolus: « Ut firma sit promissio, non intelligit promissionem remissionis peccatorum in particulari, qua hereditatem credi fide divina sibi remissa esse peccata per fidem et penitentiam; nam nil tale habent verba Apostoli, sed hoc est glossema, quod apponunt Novantes; glossema, inquam, Auriacense, quod textum evertit. Nam ut alia taceant, nemini certo constat ut talium actum fidei divina, vel penitentiae habeat: potest enim credere fide naturali, non divina, et agi spiritu naturae, vel demonis, putans se agi Spiritu Sancto. Qui vero sine specie Dei revelatione constare nemini potest, se credere fide divina: multo minus certo constare potest cupiam per talium actum, qui sibi incurrit est, sibi remissa esse peccata.

Loquitur ergo Apostolus de promissione facta Abraham in generi, scilicet quod in semine eius benedicentes, id est justificantur et salvantur omnes gentes, non tantum Iudei ex eo missione carnaliter natii, sed et Gentes, quae spiritualiter sint divisi ex ea per fidem nascentur; quia Abraham quasi ex creatorem in fide imitantur. Tantum enim vult dicere, hanc benedictionem, id est justitiam per fidem, non tantum promissam esse Iudeis, filiis cati per fidem et Gentilibus, sed et Gentilibus, filiis spiritualibus; non autem vult dicere, mihi, tibi, iam isti in particulari promissam esse justitiam: sed tantum in genere et nonnisi sub conditione, et per consequentiam hujus syllogismi: « Omnibus, qui credunt et fidem Abrahæ imitantur, promissa est benedictio, id est justitia; atqui ego credo; ergo mihi promissa est justitia. » Ubi major est de fide: verum minor non est certa de fide, sed tantum certa certitudine quadam morali et conjecturali, ac consequenter nec conseqvens est de fide, sed tantum conjecturale.

FIRMA SIT PROMISSIO OMNI SEMINI (posteriori Abrahæ), NON EI QUI EX LEGE EST SOLUS (non solidi Iudeo), SED ET EI (Gentili) QUI EX FIDE EST ABRAHE,
(qui Abrahæ patris fidem quasi genuinus ejus Abrahæ filius consecutus) QUI PATER EST OMNIUSTRUM, — tam Gentilium, quam Iudeorum. Est, inquam, per propagatione non carnis, sed fidei et spiritus. Nam dum Abrahæ fidem imitantur, tunc ipse Abraham per Christum suam justitiam, gratiam et spiritum in nos quasi filios suos transmittunt, nosque sibi adsciscit et adoptat.

17. SICUT SCRIPTUM EST (Genes. XVII), QUA PATREM MULTARUM GENTILUM POSUI TE. — « Posui, » id est ponam et constitutam te: more enim propheticob ob certitudinem rei future ponitur praeteritum pro futuro.

ANTE DEUM CUI CREDIDIT. — Primo, OEcumenius haec verba referat ad: « sicut scriptum est, » q. d. Si scriptum est ante Deum, id est coram Deo, cui nos fides commendat; vel, sicut scriptum est ex persona Dei.

Secondo, Origenes sic explicat: « Ante Deum, » id est a Beo Abraham factus est pater noster.

Tertio, Anselmus: « Ante Deum, » inquit, quia Abraham per fidem factus est pater, quae fides Dei oculis patet, non hominum.

Quarto, S. Chrysostomus, Theodoreus et Theophylactus Graecorum κατάκρισις, exponunt e regione, ex adverso, id est ad exemplum et similitudinem. Hanc enim sibi ex adverso opponunt et proponunt pictores, cum eam exprimere volunt, q. d. Paulus: Ad exemplum et similitudinem Dei, qui universalis est omnium pater, Abraham pariter factus est pater multarum gentium.

Quinto, ali sic explicant: « Posui te patrem ante Deum, » id est patrem spiritualem per generationem et cognationem spiritualem, que coram Deo locum habet, et Deo nos gratos reddit. Sed hoc alienus et obscurus est.

Sexto, ergo planissime: « Posui te patrem ante Deum, » id est in presciantia et decreto divino, immobile, certo et irrevocabili; neandum enim

Abraham actu erat pater multarum gentium, sed tantum in praescientia et predestinatione Dei. Unde explicans subdit Paulus : « Qui vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt. » Ita S. Augustinus in *Psalm. xv.*

Quid per mortuos testificatur Paulus, quadrupliciter exposuit?

Secunda, Ambrosius : « Mortuos, » inquit, id est ad generandum invalidos, senes, imbecilles, sene necatos et mortuos, quales erant Sara et Abraham, cum generarunt Isaac.

Tertia, S. Chrysostomus : Proprie, inquit, Deus vivificat mortuos, cum a morte resuscitat. Ilisce enim verba Paulus commendat Deum omnipotentem, q. d. Sic ut Deus potest suscire mortuos, ita potest facere, ut Gentes nate in paganismis, spiritualiter renascantur per fidem, fiantque filii Abraham, idque creditit Abraham, cum creditit Deus dicens : « Patrem multarum Gentium posui. »

Quarto, Toleto putat Apostolum hic respicere ad fidem Abraham, qua jesus immolare filium Isaiae, creditit quod Deus cum a se immolatum, a morte suscitat. Verum de hac Abraham fide non agit hic Paulus, nee Moses *Genes. xvii.* sed tantum de fide, qua creditit Abraham Deo primo promittenti, sibi ex Sara nasciturum esse Isaac, ut patet ex verbis Apostoli, maxime sequentibus, et ex *Genes. xvii.* nam immolatio Isaiae praecepta fuit postea, *Genes. cap. xxii.* Tertius ergo sensus S. Chrysostomi magis literalis et appositus esse videtur. Alludit tamen ad Isaac, quem Abraham immolavit, credens posse Deum illum a mortuis suscitat, ut explicat idem Paulus *Hebr. xi. 19*; que suscitatio signum erat suscitations Christi, cuius fide nos eramus justificandi, ut ait vers. 24. Licit enim, *Genes. xvii.* needum relipsa immolatus et suscitat esset Isaac, erat tamen immolatus et suscitat in praescientia et predestinatione Dei; atque per eum Abraham futurus erat pater multarum gentium.

Quintus, aliud sententiam habet, cum verbum verum.

Et VOCAT EA QUE NON SUNT, TANQUAM EA QUE SUNT. — *Primo*: Deus, ait Anselmus, vocat Gentes, « que non sunt », quia vires erant et nihil, upotio infideles, a Deo primo ente remotissimam, ut sint nobiles et fideles, adherentes Deo primo enti.

Secundo, Ambrosius : Deus, ait, vocat Gentes « que non sunt » semen, ut sint semen et populus Abrahame.

Tertio, Pererius : Deus, ait, ab aeterno homines qui non erant, elegit ac predestinavit ad vitam aeternam, quasi actu essent et quasi fuerint ab aeterno.

Quarto, ali si explicant, q. d. Paulus : Deus ita clare et distincte videt ea que non sunt, sed longe post futura sunt, sicut videt et cognoscit ea que jam actu sunt. « Vocat » ergo, id est videt et cognoscit, ut ea vocare possit. Hinc di-

citur *Ecclesiastes. xxxiii* : « Dominus Deo antequam creantur, omnia sunt agnita; sic et post perfectum respicit omnia. »

Quinto, planissime et optimè, Deus « vocat ei quae non sunt, tanquam ea quae sunt, » quia Deus equale habet imperium in ea que non sunt, atque in ea que sunt, et ea que non sunt facit ut sint : v. g. hic facit, ut Gentes, que non erant, sint filii Abraham.

Ubi nota : Dei vocare est creare et facere; omni enim possibilia cum nondum actu sunt, sunt tamen et latent in omnipotenti Dei quasi in virtute et semine, et cum Deus suo Iesu illa inde evocat, hoc ipso facit ut sint : Dei enim dicere et vocare est efficax, idemque est, quod nostrum facere. Ita S. Chrysostomus. Unde *Grecorum ecclesiastarum pater* *ad Corinthus* : « οὐ πάντα ἡσάντα, veri potest, qui vocat ea quae non sunt, quasi sint. » Ita S. Augustinus in *Psalm. xv.*

Sic Deus et tenebris et thesauris sua potentia vocat (uti loquuntur Prophetae) famam, gladium, scutulam, dum facit ut sint, dumque illi quasi famulos et lectores orbi et hominibus immittit. Inde enim sumpta est metaphoræ : quasi Deus evocans famam, pestem, gladium, dicat : *Omnes creantur etiam cum non sunt existentes, quasi si essent, etiam cum non sunt existentes.*

Secundo, et magis ad mentem Apostoli, in rebus arduis, in gravi tentatione et tribulatione, in persecuzione, in infamia, in morbis, morte, et martyrio, in apostolatu ad Indos, Anglos, Hollandos, capessendo, si quis ad eos mittatur, et naturalis sua infirmatitudine consenserit, contra spem in spem credit: cogitet homini Christiano multa supra naturam esse facienda et toleranda; cogitet gratiam superare et transcendere naturam; cogitet Deum, qui olim misit et mittendo fecit Apostolos et Prophetas, se quoque mittere et militando facturum Apostolum, dicaturque : Omnia possum, non in me, sed in eo qui me confortat. Hæc spe submixta et roborata Apostoli orbem subegerunt Christo; hæc spe Martyres omnia supplicia et tyrannos vicerunt; hæc spe tenerime virgunculae SS. Agnes, Agatha, Febronia, aliaeque innumerae, carnem et mundum, omniaque dialibili tentatione et tormenta superarunt. Hæc spes multis deest, idque humi reput, nec ad magna assurgunt: radix hujus mali est debilitas fidei, quia non vive apprehendunt et credunt, sibiique plane persuident Deum esse omnipotentem, Deum neminem sinecūrū tenari super vires, Deum esse suorum fidelissimum protectorem, Deum nostri curam gerere magis, quam patre, mater, etc. Et sane non parva est injuria Dei, tam parvam de ejus honestate, potentia, providentia et paterna cura habere opinionem; cum monachus Sapiens, « Sancte de Domino in honestate, » q. d. Bene, pie, sancte sentire de Dei providentia, clementia aliiisque attribuunt; non male et impie cum Epicureis et Atheis, non timide et contracte cum timidis et pusillanimis. Vult enim Deus haberi a nobis optimus et clementissimus, aque ad potentissimum; honori sibi ducit cum talis qualis revera est, a nobis creditur, speratur, colitur: sicut rex vulnus a suis clementissimus, quodque in omnes regali utatur munificentia. Magnum ergo gratissimumque obsequium, reverentiam ac honorem Deo deferimus, cum magna ab eo speramus. cum magnam in eo, quibusvis in rebus *namvis* arduis, collocamus fiduciam, ac tum

magna largitur, tum magna operatur. Quts enim operavitis in eum, et confusus est?

Vide quanta fecerit Deus per Athanasios, Gregorios, Vincentios, Laurentios : imo per te ipsum subinde; modico ergo fidici, in hac tentatione, in hac difficultate, quid dubitas, quid trepidas? Deus adest, Deus regit et pascit te. Sane Christiano, preseruum generoso, et ad magna unelanti, excita maxime est spes, ut etiam se contra spem in spem credit; sciisque spem quamcum esse nimis magnam, nec tanta sperari a Deo, quia Deus plura a se sperari vell, itaque faciet admiranda supervires, supra naturam. « Nescitis, inquietabat S. Ignatius, quanta vires habeat spes in Deum. Spes quæ videtur, non est spes. » S. Xaverius una spæ adeo armaret se, ut in rebus difficultissimis nihil timeret nisi diffidetiam de Dei ope; haec spæ invasit Indianum solo Deo nixus, haec spæ totum Orientem evangelizando peregit; haec spæ undecim annis, quibus ibi vixit, quanta, quam stupenda, supra vires, supra humanam prudentiam aggr̄ssus est et feliciter ad Dei gloriam perfecit?

Venit S. Bernardus, serm. 15 in Psalm. Qui habebat : « Sperate in eo (Deo), inquit, omnis congregatio populi : quemcumque enim locum calcaverit penit, vester, vester erit : pes vester utique spes vestra est, et quemcumque illa processerit, obliniet. Si lumen in Deum tota figurat, ut firma sit, et non titubet. Quid timeat aspidem aut basiliscum? quid leonis rugitus, aut draconis silibus expavescat? Quoniam in me speravit, liberabo eum ; porro liberatum, ne iterum egeat liberari, protegam eum et conservabo, si tamen cognoverit nomen meum, ne sibi tribuat quod liberatus est, sed nomini meo det gloriam. »

S. Augustinus vero in illud Psal. 102, *Quoniam secundum altitudinem celi a terra corroboravit misericordiam suam super timentes se, etc.*, pulchro exemplo celi terram longe superantem et transcendentis declarat, quam Dei cura et providentia circa nos transcendent omnia cogitationem et spem, ac consequenter, quantum in eam spem nostram erigere dilatare debeamus. « Confirmavit, inquit, Dominus misericordiam suam super timentes se, secundum quid? secundum altitudinem celi a terra. Quid dixit? si aliquando potest colum abscedere a protectione terre, aliquando poterit Deus non protegere timentes se. Attende : cœlum ubique atque undique protegit terram, et nulla pars terra est quæ non cœlo protegatur. Peccant homines sub cœlo, faciunt omnia mala sub cœlo, cœlo tamen proteguntur. Inde ad oculos, inde aer, inde spiritus, inde pluvia ad terram proper fructus, inde omnis misericordia a cœlo. Tolle auxilium cœli a terra, statim deficit : sicut ergo protectio cœli permanet super terram, sic protectio Dei permanet super timentes eum. Times Deum? supra te est protectio ipsius. Sed forte flagellaris, et putas quia deseruit

te Deus : si deseruit protectio celi terram? Quoniam secundum altitudinem celi a terra confirmavit misericordiam suam Dominus super timenteres eum. Sicut misereretur pater filiorum, sic misereretur est Dominus timenteribus eum. Jam sevit quantum vult, patet est; sed affixit nos, sed contrivit nos : pater est.

SECUNDUM QUOD DICTUM EST EI : SIG ERIT SEMEN TUM. — Citat Apostolus Gen. xv, 5, ubi Dominus dicit ad Abraham : « Suspicere oculum, et numerare stellas, si potes : sic erit semen tuum », scilicet, sicut stelle celi (uti addant hic aliqui Latini codices), q. d. Posteritas tua, o Abraham, tum ad litteram carnalis Iudeorum, tum potius allegorica credentium et Christianorum, erit insta stellarum, *prima*, innumera et maxima; *secunda*, sublimissima et colestis; *tertia*, constans, ordinatissima et aeterna; *quarto*, prestantissima; *quinto*, famosissima; *sexto*, splendissima et gloriosissima, maxime post resurrectionem : « Qui enim docti fuerint, fulgebut quasi intellectus firmamenta, et qui ad justitiam erudiant multos, quasi stelle in perpetuas aeternitates ». Dan. xii, 3. Atque huc ludicit Ecclesia, cum canit pro defunctis : « Signifer tun Michael representet eam in lucem sanctam, quam olim Abraham promisisti, et semini ejus. »

19. ET NON INFIRMATUR EST FIDE, NEC CONSIDERAVIT CORPUS SUUM EMORTUM. — Graece νεκρωθεὶς, id est mortificatus, viribus effutum et ad lignandam sobolem ineptum.

Dices : Quomodo ergo postea Abraham genuit filios ex Cetura?

Respondet Augustinus, Quest. XXXV in *Genesim*, fuisse Abraham corpus emortum respectu Sarae velut, non autem respectu Cetura junioris.

Secundo, respondet S. Thomas, vere Abraham tunc fuisse impotentem praे senio ad generandum ex qualibet femina, sed divino miraculo redditam ei fuisse virtutem, qua ex Sara, Cetura et quacumque alia proles suscitare et generare posset. Prior explicatio est *verior*, ut ostendi *Gen. XVI*, 17.

Vox. 20. **20. IN REPROMISSIONE ETIAM DEI NON HESITAVIT.** — Graece, εἰ διξεῖν, id est non dijudicavit, non disquisivit, quomodo fuisse fieri possit.

Dices : Abraham, *Gen. xv*, 8, audit haec Dei promissionem, illam signo confirmari petit et cupit, dicens : « Unde scire possum, quod possessurus sim eam (Chanaanam)? » Ergo videtur hasisset et dubitasse Abraham de Dei promissione.

Respondeo : Abraham ibi non dubitat de re et substantia promissionis divinae ; nam paulo ante ibidem vers. 6, dicitur : « Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam ». Sed tantum modum illius in executione servandum cognoscere, et ejus quod crederat similitudinem aliquam sibi ostendi exoptat. Ita S. Augustinus, Chrysostomus et Theodoreus in *Genes. xv*.

Secundo, ut Rupertus et Tostatus ibidem, hisce verbis cupit et roget Abraham, ut Deus promis-

sum suum confirmet, nec ullus posterorum demeritis illud irritet et revocet.

Tertio, petet Abraham signum, inquit Cajetanus, ibidem non sibi, sed posteris, ut scilicet ipsi firmius id ipsum crederent, quod jam firmiter credebat Abraham. Hinc patet, quod et justificantes non esse fiduciam, qua est in voluntate, sed esse assensum et actum intellectus : quia per hanc fidem, ut hic ait Paulus, Abraham « non consideraverit corpus suum emortuum, et plenissime scivit quia quaecumque promisit Deus, potest est et facere ». Deinde actuum ejus non vocat fidere, sed credere Deo prominenti posterioriter.

Dices : Quomodo ergo ait Paulus de hac fide Abraham, quod « non habuit diffidientiam? » hac enim opponitur fiducia.

Respondeo : « Diffidientia » hic idem est quod incredulitas, Graece enim est ἀποστροφή, id est plenissime persuasus, qua deo plura dicam cap. XIV, vers. 5, q. d. Abraham dedit gloriam deo Deumque gloriificavit sua fide, scilicet, hoc ipso, quo plane sibi persuasit Deum sua promissa, quacumquecumque, et posse et velle implere. Ille enim glorificat Deum, qui deo Deique potentia et fidelitate, ut par est, sentit, credit et practicat.

21. DANS GLORIAM DEO, PLENISSE SCIENS QUA QCUMQUE PROMISIT DEUS, POTENS EST ET FACERE. — Praeplenissem sciens, Graece est πληροφόρης, id est plenissime persuasus, non quod plura dicam cap. XIV, vers. 5, q. d. Abraham dedit gloriam deo Deumque gloriificavit sua fide, scilicet, hoc ipso, quo plane sibi persuasit Deum sua promissa, quacumquecumque, et posse et velle implere. Ille enim glorificat Deum, qui deo Deique potentia et fidelitate, ut par est, sentit, credit et practicat.

Nota : Cum ait Paulus : « Potens est et facere, » est miosis significans, et potens est, et faciet; utrumque enim creditur Abraham, de qua phrasu plura dicam II Cor. ix, 8. Ubi autem, dicit Paulus : « Potens est, » non autem, Veraxest, aut, Sapient, vel Fideli est, qua potentia divina præ alias Dei attributis in rebus arduis proponenda est humanae infirmitati, ut naturam et omnia hominum auxilia transcendens, in Deum Deique potentiam se erigat, ab eaque certò speret opem, et rem promissam. « Ideo, inquit Fulgentius, lib. I ad Monimium, in Dei promissis nulla est falsitas, quia in faciendo nulla omnipotenti difficultas. » Hinc Patres docent, in tentationibus et rebus afflictis ac difficilibus, non ad homines, sed ad orationem et Deum confugendum esse, ut anchoram spei jaciamus, non in mare, sed in colum, sicutque anima nostra navem ab omni turbinum et tempestatum aetate tutam et fixam fore.

22. REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM. — q. d. Obtam heroicam fidem Abraham justificatus est.

23. NON EST SCRIPTUM TANTUM PROPTER IPSEM, QUA (QUOD) REPUTATUM EST ILLI AD JUSTITIAM : 24. **SED ET PROPTER NOS, QUIBES REPUTABITUR (nostra fides ad justitiam) CREDENTIBUS (si credamus) IN EUM, QUI SUSCITAVIT IESUM CHRISTUM DOMINUM NOSTRUM A MORTUIS.** — q. d. Abraham datur et proponitur nobis in exemplar justificationis; ac proinde se-

cut ipse, ita et nos non ex circumcisione, lege et Mose, sed ex fide et Christo justitiam querere et consequi debemus.

¶ De re resurrectio-
nationis Christi maxime necessa-
ria.

Nota : Hic et alibi inculcat Apostolus fide credendam esse resurrectionem Christi, quia hic era articulus mundo tunc incredibilis, et quia hic articulus maxime est necessarius, et compendium quasi ceterorum : nam qui eum credit, credit Jesum esse Christum et Messiam, Deum et hominem, salvatorem mundi, qui pro peccatis nostris et salute nostra mortuus est et resurrexit. Tertio, quia fides et spes resurrectionis maxime nos excitat ad bene et christiane vivendum, omnia datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.

Quarto, et optimo proposito propter significat *propter* quasi meritoram : Christus enim officium suum et meritum passionis in resurrectione, quasi in termino suo absolvit : resurrectio enim fuit terminus et complementum passionis, meritum et totius economie Christi. Unde resurrectio et passio censurant unum opus redemptoris, et una actio moralis Christi completa, quia simul et semel meruit Christus tum remissionem peccatorum, tum justificationem nostram : sed ob similitudinem apposite Apostolus tribuit resurrectioni passionis, quasi satisfactioni : resurrectioni vero justificationem, quia per resurrectionem, non sumus meritis et virtute propria aedipatos est Christus, factus est plenus redemptor et justificator : utpote vitor mortis, et consequenter vice regni peccati et iniquitatis, quod mortis erat causa, huncque simul suum induxit regnum vita, sanctitatis et iustitiae. Unde post resurrectionem misit Spiritum Sanctum justificatorem, misit et Apostolos, qui vi verbi sui et sanctis sacramentis a se institutis nos justificant.

Adde, nisi Christus resurrectione sua mortem vicisset, imbellis et ineficax fuisset ad vincendum et debellandum omnino peccatum, quod mortis est causa, quodque morti quasi effectui suo adstrictum et colligatum manet, ac consequenter imbellis et impotens fuisset Christus ad justificandum nos. Unde Syrus verit, *resurrexit ut justificet nos*. Quia de re plura dicam I Cor. xv, 17.

Denique *et propter* significat causam finalam eamque mutuam. Nam et Christus resurrexit hoc ut mitteret Apostolos et Spiritum Sanctum, qui nos justificant, et vicissim finis nostre justificationis est, ut laudetur et celebretur resurrectio Christi, sive Christus resurgens, qui ejus causa est et auctor. Christus ergo moriens et resurgens, nosque secum suscitans, fuit phoenix; cui proinde recte illud phoenix enigma attribuimus :

Vita mihi mors est, morior si corporo nasci.
Sed prius est fatum, late quam facit origo.
Sic solos manus ipsos milite dico partes.

non physicum, ut volunt aliqui : resurrectionem, qua per tot secula transit, quomodo physice jam agere, influere et operari potest? sed morale, quia scilicet destinavit Deus resurrectionem Christi ad nostram justificationem, decrevit nos non justificare, nisi post illum, et quasi per illum, sicut rex qui promisit subditis, per coronationem filii sui, certa privilegia, non nisi post eam, et quasi per eam ea clargitur; et hoc sensu dicitur Joan. VII, 39 : « Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. »

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation

Proprietary
of resurrection
of Christ
of our salvation
of our salvation
of our salvation